

Prikkebeen

De Zeeuwse

1/2018 vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

Colofon

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurvereniging die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie. De Zeeuwse Prikkebeen is het verenigingsblad dat 3 keer per jaar verschijnt.

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Bestuur:

Voorzitter:

Peter Geene, 06-22871666 of 0118-584467
famgeene@zeelandnet.nl

Secretaris: Alco Warners, 06-36141658, Wilgenlaan 16
4353 AN Serooskerke, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester:

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Leden :

Ralf Joosse, 06-51535257, zeelandica@gmail.com
Hans Eckhardt, 06-81664484, jekkh@zeelandnet.nl

Ledenadministratie

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Contributie: leden minimaal €10,00

donateurs minimaal €12,50

Rabobank rekening NL93 RABO 0180 5399 22
t.n.v. Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland
Serooskerke(W).

Redactie:

Henny Waanders, info@hennywaanders.nl
Jan Goedbloed, uulenhof@zeelandnet.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij
Henny Waanders

Digitaal platform

Er is een digitaal platform over vlinders en libellen in
Zeeland: VLZEE@yahoo.com.

Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor
Arts, arts@zeelandnet.nl.

ISSN: 2210-2256

Foto voorpagina: Doodshoofdvlinder, Henny Waanders

Foto achterpagina: Icarusblauwtjes, Henny Waanders

Inhoud

- 2 Van de voorzitter
- 3 Nachtvinders in Zeeland
- 4 Jaarverslag 2017
- 8 Vlinders en libellen in Zeeuwse tuinen in 2017
- 6 Op de bres voor de Zeeuwse zes
- 13 Rupsen van de Doodshoofdvlinder
- 18 Vlindergidsen
- 23 Sierlijke haarbos, opletten!
- 24 Activiteitenprogramma

Van de voorzitter

Peter Geene

Op 17 januari jl. is in de serie Fauna Zeelandica "Nachtvlinders in Zeeland" gepresenteerd met gepaste trots op het resultaat! Het is deel 8 in de serie en inmiddels het derde deel dat onze Werkgroep Vlinders en Libellen i.s.m. Het Zeeuwse Landschap (HZL) publiceert. In de redactie zat uiteraard Anton Baaijens, die eerder al de PZC op de stoep had voor een interview, dat velen van onze leden en donateurs inmiddels al wel gezien zullen hebben. Hij bood het eerste exemplaar aan Marten Hemminga, directeur van HZL, aan tijdens de wat eerder gehouden pers-bijeenkomst.

Via de email zijn onze leden/donateurs op de hoogte gebracht van de adressen waar de atlas (met korting) was te verkrijgen. (Inmiddels is de deadline daarvoor verstreken en kan het boek alleen via HZL of de boekhandel worden gekocht.) Maar ook op deze dag, de 17e januari, werd de atlas uitgereikt aan alle betrokkenen. Dat waren uiteindelijk veel mensen, die door Chiel Jacobusse hartelijk werden bedankt voor de jarenlange inzet: vooraf investeerden 15 sponsoren in dit project (gemeenten en terreinbeheerders), in de fase van het veldonderzoek 2007-2012 waren er zo'n 40 mensen actief en meer dan 130 adressen beschikbaar voor stroom en locatie van de lichtvallen; in de fase van het samenstellen van dit boek schreven 10 mensen mee en gaven 17 fotografen hun foto's beschikbaar! Een flink groot dankwoord was dus zeker op z'n plaats!

In het verhaal dat Anton hield, viel vooral op de dynamiek van het totale project: zoveel mensen hadden uiteenlopende bijdragen, zowel de kenners als de niet-kenners die nu kennis konden maken met die kleurrijke vlinders. Zelfs de vormgeefster van het boek heeft bijgeleerd dat het niet alleen maar om de wat saaiere bruingrijze beesten gaat, en daarom staan dan ook de kleurige St jansvlinders dankzij haar op de kaff!

Ook een oudgediende deed het woord, Joop de Bakker, die samen met Eddy Taelman en anderen al vele jaren actief is in het Zeeuws-Vlaamse. Hij presenteerde diverse grafieken over de stand van zaken per soort of per leefgebied; u vindt zijn powerpoint-presentatie ook op onze site (www.vlinlibzeeland.nl/fotogalerij/Boekpresentatie). Hij gaf aan dat er in totaal zo'n 650 verschillende soorten nachtvinders zijn gezien in Zeeland.

Tot slot gaf Jurrien van Deijk, de nachtvindersspecialist van de landelijke Vlinderstichting een interessant overzicht van de typisch zeeuwse soorten en hun trends. Hij complimenteerde onze werkgroep met het behaalde resultaat! We zijn ineens de eerste werkgroep die zo'n compleet overzicht van hun gebied heeft gemaakt. Kortom, het werd een feestelijke maar vooral ook interessante presentatie!

Tot zover onze belangrijkste gebeurtenis van de afgelopen maanden.

Verder zijn we al vanaf november druk in de weer met de eindresultaten van het project "Op de bres voor de Zeeuwse zes". Per 1 januari werden alle teksten ingeleverd en zijn deze via de email naar elkaar toegezonden voor aanvullingen of correcties. De eindredactie kon aan de slag (Henny, André en Peter) en Henny verzorgde de uiteindelijke layout. We hopen op de ALV van 21 maart het gedrukte resultaat te kunnen laten zien! Het bestuur is nu aan het overleggen met enkele partners om te bezien of we een symposium met workshops kunnen organiseren voor alle terreinbeheerders in Zeeland. Inzet is daarbij een meer vlindervriendelijk (maai)beheer! We houden u op de hoogte als het zover komt. Onze huidige penningmeester, Angelique Belfroid,

wees ons er op dat we nog niet eerder in een jaar zoveel hoge uitgaven hadden als werkgroep dan 2018 met de Atlas, de Brochure "...Zeeuwse 6" en mogelijk een symposium. Op de aanstaande Ledenvergadering zullen we alle stukken presenteren. Het is haar laatste activiteit als penningmeester en we zijn naarstig op zoek naar een opvolging! We houden ons zeer sterk aanbevolen voor een suggestie...

De winter is ineens in volle gang als ik dit schrijf, maar als dit nummer verschijnt, verschijnen hopelijk ook de eerste tekenen van een nieuw voorjaar: de eerste vlinders en een enkele Winterjuffer. Dan kunnen we weer het veld in!

Ik wens u allen daarbij veel plezier en vele vlindervriendelijke plekken toe dit jaar.

Nachtvlinders in Zeeland

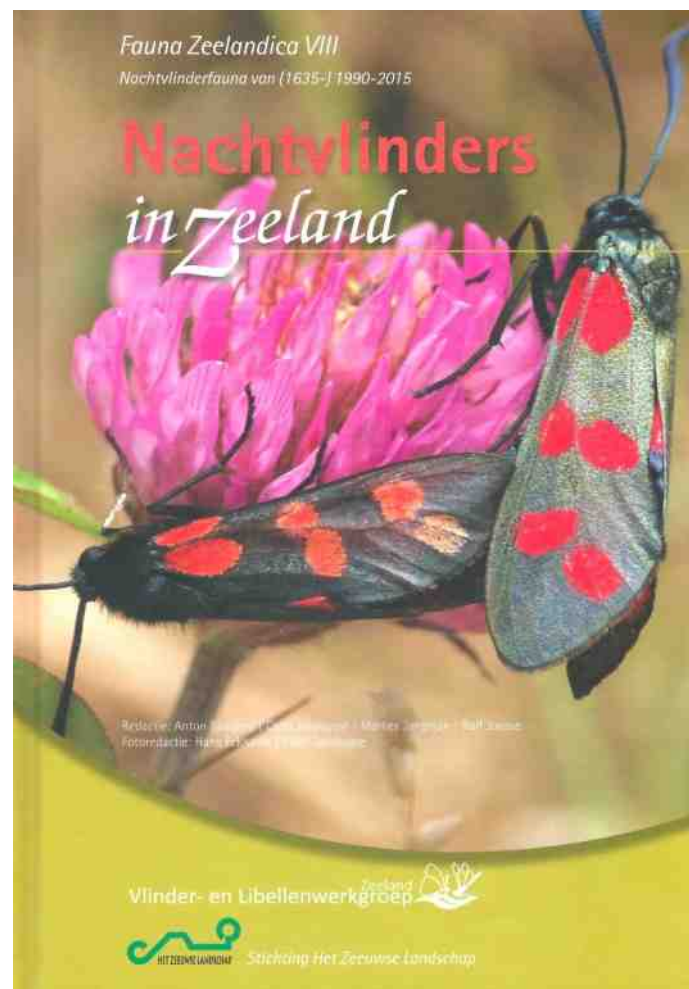
Anton Baaijens

Op 14 december 2017 is het boek *Nachtvlinders in Zeeland* (2003) verschenen. Het is het achtste deel in de serie *Fauna Zeelandica* van Stichting Het Zeeuwse Landschap, waarin eerder *Dagvlinders in Zeeland* (2003) en *Libellen in Zeeland* (2007) zijn verschenen. Ook het nieuwe boek is dankzij de nauwe samenwerking van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland met Stichting Het Zeeuwse Landschap een prachtige uitgave geworden.

Aan de basis van het boek ligt een zeer omvangrijk onderzoek in de periode 2007-2012. In die periode is de macro-nachtvlinderfauna in de gehele provincie Zeeland systematisch in kaart gebracht.

Het onderzoek is gecoördineerd door Anton Baaijens en met hulp van enkele tientallen vrijwilligers uitgevoerd. Onmisbaar voor het project waren de financiële sponsors, de vele locatiesponsors, evenals de vele mensen die een bijdrage leverden aan de realisatie van dit boek.

In Zeeland zijn ruim 600 soorten macro-nachtvlinders aangetroffen, waarbij ook historische waarnemingen worden meegeteld, opgenomen in een soortenlijst uitgesplitst per regio. De soorten die een zwaartepunt hebben in de provincie komen ruim aan bod in het boek. Het gaat hierbij om een selectie van ongeveer 150 soorten, waarvan in een beperkt aantal gevallen kaartjes worden getoond. Voor actuele verspreidingskaartjes van alle soorten wordt verwezen naar de website van De Vlinderstichting. De geselecteerde soorten zijn verdeeld over themahoofdstukken en biotoophoofdstukken. Themahoofdstukken zijn bijvoorbeeld *Vlinders en het klimaat*, *Trekvlinders en Vlinders die je vinden kunt*, waarbij dagactieve nachtvlinders en opvallende rupsen aan bod komen. In de biotoophoofdstukken zoals bijvoorbeeld van *Schorren en zilte graslanden*, *Moerassen en Duinen* worden de specialistische soorten beschreven. Er is ook een hoofdstuk over *Erf, tuin, dorp en stad* waar verbazend veel nachtvlindersoorten zijn aan te treffen. De hoofdstukken zijn op een populair wetenschappelijke wijze

geschreven, gericht op een breder geïnteresseerd publiek. Daarom zijn er ook veel foto's opgenomen in het boek, alsmede per biotoop hoofdstuk een prachtige illustratie. De opgenomen foto's zijn van hoge kwaliteit en bijzonder is dat deze allemaal door Zeeuwse fotografen zijn gemaakt.

'Nachtvlinders in Zeeland' is een uitgave van de Vlinder en Libellenwerkgroep Zeeland in samenwerking met Stichting Het Zeeuwse Landschap. Het boek is voor 19,90 euro te verkrijgen bij Stichting Het Zeeuwse Landschap te Wilhelminadorp, Terra Maris te Oostkapelle, Bezoekerscentrum Saeffinghe of de boekhandel.

Jaarverslag 2017

Alco Warners

BESTUUR

Het bestuur van onze vereniging bestaat uit: Peter Geene (voorzitter), Angelique Belfroid (penningmeester), Ralf Joesse, Hans Eckhardt en Alco Warners (secretaris). Omdat Ralf besloten heeft te stoppen met zijn werkzaamheden als bestuurslid wordt van hem op gepaste wijze afscheid genomen tijdens de algemene ledenvergadering in maart. Tobi Koppejan heeft zich tijdens deze vergadering bereid verklaard om per 2018 het bestuur te zullen versterken. In het verslagjaar heeft hij reeds verscheidene bestuursvergaderingen bijgewoond.

Het bestuur is in 2017 zes keer bijeengewees. Het nachtvlinderproject, leidde in 2017 tot het - eindelijk - uitbrengen van de nachtvlinderatlas, samen met Het Zeeuws Landschap. Ook het project 'Op de bres voor de Zeeuwse zes' belandt in 2017 in een afrondende fase.

De algemene ledenvergadering vond plaats op 15 maart.

De vereniging had op 31 december 2017 94 (was 88) leden en 22 (was 22) donateurs.

WEBSITE

In 2017 is onze website www.vlinlibzeeland.nl weer door Hannie Joziassse beheerd. Op de openingspagina werden regelmatig actuele mededelingen geplaatst.

Er is een mailgroep VLZEE. Deze wordt minder en minder gebruikt in 2017.

PROJECT NACHTVLINDERATLAS

Het nachtvlinderproject leidt in 2017 tot het uitbrengen van de nachtvlinderatlas. De atlas verscheen als achtste deel van de serie Fauna Zeelandica van Het Zeeuwse Landschap en was de derde atlas waaraan onze werkgroep heeft meegewerkt.

Namens de Vlinder- en libellenwerkgroep hebben Ralf Joesse, Marlies Jongejan en Anton Baaijens zitting in de redactie, die wordt gecomplementeerd door Chris Vreugdenhil van Het Zeeuwse Landschap. Chiel Jacobusse van het Zeeuws Landschap voerde de eindredactie. Hans Eckhardt zat namens onze werkgroep in de fotoredactie.

De atlas is bijzonder mooi geworden en hier mogen we dan ook trots op zijn!

TUINVLINDERS- EN LIBELLEN PROJECT

Ook in 2017 hebben weer verschillende werkgroepleden, donateurs en andere liefhebbers een tuinformulier voor vlinders en/of libellen ingevuld. Omdat de software voor het invoeren van deze gegevens (Orde) is verouderd, heeft de werkgroep besloten in 2018 de tellingen niet meer in te voeren in Orde, maar op waarneming.nl

Kleine parelmoervlinder

Foto: Peter Geene

OP DE BRES VOOR DE ZEEUWSE ZES

2017 was het vijfde van het vijf jaren durende vlinderbeschermingsproject "Op de bres voor de Zeeuwse zes". Door in het project bijzondere aandacht te schenken aan de Argusvlinder, het Bruin blauwtje, de Grote vos, de Heivlinder, de Kleine parelmoervlinder en de Koninginnenpage, hopen we niet alleen deze soorten, maar tevens de totale vlinderstand in Zeeland te verbeteren.

De planning van het project was er op gericht om de eerste jaren meer specifieke kennis van de zes soorten te vergaren, om in de laatste periode van het project meer de nadruk op de feitelijke beschermingsactiviteiten te leggen. Daartoe is voor de Argusvlinder in juni dit jaar overleg gevoerd met de wethouder van Reimerswaal en een ambtenaar. Er zal ambtelijk overleg gevoerd worden met de aannemer van het maaien over wenselijke maaiperioden.

In 2017 is reeds een cumulatief jaarverslag gemaakt over de Argusvlinder. Van de andere vlinders worden de afzonderlijke jaarverslagen ook omgezet in een cumulatief verslag. Er is een speciale redactie gevormd bestaand uit Peter Geene, André Hannewijk en Henny Waanders, belast met de voorbereiding van een brochure voor natuurverenigingen, bestuurders en terreinbeheerders op basis van deze cumulatieve verslagen. Er vindt overleg plaats met andere organisaties over de wijze waarop deze brochure zal worden gepresenteerd.

PRIKKEBEEN

Evenals in 2016 werd in 2017 de full-colour gedrukte Zeeuwse Prikkebeen 3x per jaar naar de leden en donateurs gezonden. Het is altijd weer een feest het blad te lezen.

TENTOONSTELLING ZEEUWS MUSEUM

De vorig najaar geopende tentoonstelling "Metamorfose" over het werk van Johannes Goedaert werd ondersteund en uitgebreid met gegevens en materialen van onze Werkgroep. Onze voorzitter figureerde in een videofilm samen met Midas Dekkers over het

ontdekken van vlinders en libellen in het veld. Alle bezoekers kregen informatie over de Werkgroep en onze boeken uit de serie Fauna Zeelandica. Op 9 september sloot de tentoonstelling en werd het Metamorfose-lokaal geopend bij de UCR op 'de Helm' (achter het oude stadhuis Middelburg); hierbij gaf Kees Beart een lezing over de vlinders en insecten van J. Goedaert en hield Peter Geene een praatje over de Werkgroep.

MAAIBEHEER GROOT VROON

Met Staatsbosbeheer zijn contacten gelegd over het maai-beheer van het Groot Vroon. SBB tracht de aannemer van het maaien zo te instrueren dat er een goed microklimaat blijft bestaan voor de diverse soorten libellen die hier voorkomen.

PARK MOLENWATER

Er zijn contacten met buurtbewoners, de KNNV en een ecooloog over de nieuwe inrichting. Daarna is overlegd met Bosch & Slabbers in verband met de aanleg van wadi's en vlinder- en libellenvriendelijke plekken in het park.

Grote vos

Foto: Peter Geene

ACTIVITEITEN

17 mei hebben we bij Terra Maris een nachtvlinder-afval gezet; dit met een gezellige afsluiting.

20 mei is er met de boswachters een excursie geweest naar het Voornse Duin.

29 mei is er een excursie geweest naar de Kop van Schouwen met een boswachter.

25 augustus, waren we ter gelegenheid van de Nachtvlinder-nacht uitgenodigd door Wim Uilenbroek in zijn Middellandse Zeetuin in Buttinge voor een borrel en een nachtvlinder-afval verzorgd door Kees Los. Ook de preparateur Wim Phaff van Bio Art nam deel aan de activiteit, evenals imkerij Poppendamme. Een dag later, **26 augustus**, hield ons lid Huib van Iwaarden in Zeeuws-Vlaanderen een Nachtvlinder-nacht.

24 en 31 juli. Op de maandagen 24 en 31 juli heeft Henny Waanders een libellencursus gegeven voor het IVN-De Bevelanden in Goes. Deze werd afgesloten met een excursie op **zaterdag 12 augustus** in het Poelbos nabij Goes. Aan deze cursus deden 14 personen mee en dit leverde 6 nieuwe leden op.

12 augustus was er een excursie naar de Braakman. **12 september** heeft Henny Waanders een presentatie over dagvlinders gehouden voor "Soroptimist", een vereniging die tot doel heeft de positie van vrouwen in de gehele wereld te verbeteren. Hierbij waren c.a. 25 vrouwen aanwezig. Dit leverde 1 nieuw lid op.

27-28 mei werd een telweekend voor de Argusvlinder gehouden, net als andere teldagen voor de andere soorten van 'Op de bres voor de Zeeuwse zes'.

Mei. Voor het tweede jaar werd geïnventariseerd voor vlinders en libellen op de Golfbaan Domburg door Peter Geene. Er werden 26 soorten vlinders gezien en 6 soorten libellen.

10 en 30 Juni werden excursies georganiseerd in het Molenwaterpark Middelburg i.s.m. het Zeeuws Museum: 1x algemeen en 1x voor de basisschool in Oost-Souburg.

25 en 26 augustus. De Nachtvlinder-nacht op 25 en 26 augustus werd ditmaal georganiseerd in de tuinen van Wim Uilenbroek in Buttinghe en Huib van Iwaarden in Groede; er kwamen veel belangstellenden op af!

Algemeen: er zijn diverse excursies door slechte weersomstandigheden niet doorgegaan.

PUBLIC RELATIONS

De tentoonstelling in het Zeeuws Museum over Johannes Goedaert, heeft veel publiciteit gegenereerd. In juni heeft de voorzitter bij Omroep Zeeland hierover 8 minuten kunnen vertellen.

Tijdens de nachtvlinderactiviteit **in mei** werd een Lindepilstaart gevonden en gefotografeerd. Deze foto haalde de krant en naar aanleiding van dit bericht kreeg de werkgroep veel leuke reacties.

Op 19 mei werd een lezing over libellen gehouden door Peter Geene voor de fractie PvdA-GroenLinks Veere.

In de PZC is op **16 december** een paginagroot stuk besteed aan uitgave van de Nachtvlinderatlas.

18 augustus bezocht onze voorzitter de landelijke werkdag van de Vlinderstichting en werd een presentatie gehouden over onze publicaties.

“Op de bres voor de Zeeuwse zes”

“Op de bres voor de Zeeuwse zes” is afgerond: terugblik op een vijfjarige project.

Hans Eckhardt

Op 21 maart aanstaande sluiten we het vijfjarige natuurbeschermingsprogramma “Op de bres voor de Zeeuwse zes” af met een presentatie door de soortentrekkers tijdens de algemene ledenvergadering van onze werkgroep.

De vijf jaren zijn omgevlogen. Met het project werden de schijnwerpers weer gericht op de dagvlinders, waar eerder (na het verschijnen van de dagvlinderatlas) veel aandacht was geschonken aan libellen en nachtvlinders, projecten die beide ook werden afgerond met een atlas in de serie Fauna Zeelandica. Na een grondige voorbereiding ging het project “Op de bres voor de Zeeuwse zes” in maart 2013 van start met het uitbrengen van een Actieplan, waarvoor een financiële bijdrage werd ontvangen van de Vlinderstichting. Een belangrijk doel van het project was om aan de leden van de werkgroep een nieuwe uitdaging en een concreet doel te bieden ten aanzien van zes karakteristieke dagvlindersoorten in Zeeland. De projectorganisatie bestond uit een algeheel coördinator en zes zogenaamde soortentrekkers, waarvan er twee in het actieplan nog als vacature moesten worden vermeld.

Kort na de aftrap konden de vacatures echter al worden vervuld. De soortentrekkers waren: voor de Argusvlinder Angelique Belfroid, voor het Bruin blauwtje André Hannewijk, voor de Grote vos Jan Goedbloed, voor de Heivlinder en de Kleine parelmoervlinder Anton Baaijens en voor de Koninginnenpage Joop de Bakker.

Aan de slag: intern

De soortentrekkers organiseerden gedurende de projectperiode vele excursies voor leden van de werkgroep en andere belangstellende vlinderliefhebbers. Ook werd een aantal studiereizen georganiseerd naar gebieden die belangrijk geacht werden voor één of meer van de projectsoorten. Een van deze reizen ging naar het Belgische Virioinval, een belangrijk leefgebied van de Grote vos. Ook werden diverse studiebijeenkomsten georganiseerd; één van deze studiedagen (over de Argusvlinder) werd verzorgd door De Vlinderstichting. Een deel van deze studiereizen en -bijeenkomsten werd gefinancierd door “Groen en Doen”. Tot slot vond ook een aantal specifieke inventarisaties plaats.

Leden van onze werkgroep werden gestimuleerd hun waarnemingen te plaatsen op Waarneming.nl of deze door te geven aan de soortentrekkers. Deze maakten jaarlijks een verslag van de bij de diverse activiteiten opgedane kennis, van de waarnemingen en van de trends binnen hun soort. De jaarrapportages werden op de website van onze werkgroep gepubliceerd.

In de Zeeuwse Prikkebeen, op werkgroepbijeenkomsten en tijdens de algemene ledenvergaderingen werd regelmatig aandacht besteed aan (de soorten van) het project. In augustus 2014 werd een speciale editie van de Zeeuwse Prikkebeen gewijd aan De Zeeuwse Zes.

Jaarlijks vond een evaluatiebijeenkomst plaats met de soortentrekkers. Tijdens deze bijeenkomsten werd niet alleen teruggekeken op het afgelopen jaar, maar werden ook de plannen voor het komende vlinderseizoen in de steigers gezet.

Aan de slag: extern

De actie is van start gegaan met veel publiciteit. De dagbladen PZC en de Stem hebben uitgebreid over de actie gepubliceerd en ook Omroep Zeeland gaf acte de présence. De actie is besproken bij de bestuursorganen in Zeeland: Provincie, Waterschap en Gemeenten.

Er is in het kader van het actieplan contact geweest een veelheid aan organisaties. In willekeurige volgorde: Stichting Duinbehoud, de stichting Landschapsbeheer Zeeland, de Domburgsche Golfclub, de ZLTO, de Zeeuwse Milieufederatie, Natuurvereniging Tholen, KNNV-afdeling Walcheren, Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland, de natuurbeschermingsverenigingen De Steltkluit, en 't Duumpje in Zeeuws-Vlaanderen, Staatsbosbeheer, Stichting Het Zeeuwse Landschap, Vereniging Natuurmonumenten en natuurlijk De Vlinderstichting.

Een greep uit de activiteiten: Het actieplan werd op 2 september 2013 gepresenteerd in de vergadering van het programmateam NME Zeeland. Stichting Het Zeeuwse Landschap en het Waterschap Scheldestromen hebben in hun tijdschrift een artikel gewijd aan het actieplan. Vanuit het project is samengewerkt met de Vlinderstichting bij de totstandkoming van de Vlinderidylle in het Zwaakse Weel, in beheer bij Natuurmonumenten. Het overleg met de Zeeuwse Milieufederatie had vooral betrekking op de aandacht die de ZMf toentertijd besteedde aan "Tijdelijke Natuur". Met de gemeente Reimerswaal is meermalen, ook samen met De Vlinderstichting, overleg gevoerd over het beheer van het oude sluiscomplex in Hansweert dat een bolwerk bleek te zijn voor de Argusvlinder. Er werd een koppeling gemaakt tussen het in 2014 door De Vlinderstichting opgestelde Beschermingsplan Argusvlinder en de Zeeuwse zes. De soortentrekker participeert in het landelijk Argusvlinderoverleg.

Hoe ging het met de vlinders in de projectperiode?

Zoals bijna altijd het geval is: er is goed nieuws en er is minder goed nieuws. We kunnen zonder meer stellen dat het goed gaat met het Bruin blauwtje. De duinstrook van Walcheren scoort heel goed, de nieuw ingerichte natuurgebieden aan de zuidkust van Schouwen en in de Zak van Zuid-Beveland zijn zeer in trek en door aangepast beheer komen de Bruin blauwtjes ook weer voor op meer dan de helft van de bloemdijken, waar ze eerder als gevolg van verruiging en vergrassing nagenoeg verdwenen leken.

De situatie voor de andere vijf soorten is zorgelijker. De Argusvlinder, waarvan de afgelopen tien jaren de aantallen zowel landelijk als in Zeeland gedecimeerd waren en die dus daarom een plek verdiende in het project, heeft zich niet echt hersteld. Een aanvankelijke opsteker was de ontdekking van een Argusvlinderbolwerk bij het oude sluiscomplex van Hansweert: met 106 exx. in 2014 en 79 in 2015 ook landelijk gezien een toplocatie. De zorgen over het beheer van het gebied zijn groot (en zoals eerder vermeld besproken), want in 2017 werden nog slechts 15 exemplaren geteld.

De Grote vos is een zeldzame vlinder die met acuut uitsterven wordt bedreigd. Aan het begin van de projectperiode was er tussen Dishoek en Valkenisse (sinds 2004) een kleine populatie aanwezig, die in het invasiejaar 2014 werd versterkt toen er in heel Zeeland 50 exx. werden waargenomen; er werden 40 waarnemingen bij Dishoek gedaan; op de beschikbare foto's konden 7 individuele vlinders worden onderscheiden. In 2015 werd een belangrijk deel van het voortplantingsgebied (het 'hotelterrein') ontbost om plaats te maken voor een hotel en vakantiehuisjes. In het daarop volgende jaar werden nog slechts 2 Grote vossen waargenomen en in 2017 nog maar 1, wat geen reden geeft tot optimisme.

De Kleine parelmoervlinder komt in Zeeland uitsluitend in het duingebied voor. De populaties zijn klein en kwetsbaar. Veel waarnemingen betroffen 1 vlin-

der; alleen in de belangrijke leefgebieden van Oranjazon en het Zeepe werden meerdere exemplaren tegelijk geteld; de populaties zijn daar door aangepast beheer stabiel. In het duingebied aan de zuidwestkust van Walcheren lijkt, als gevolg van verstruweling, de hele populatie te zijn verdwenen. Het terugbrengen van de dynamiek in open duin is gunstig voor de Kleine parelmoervlinder.

De situatie van de Heivlinder is vergelijkbaar met die van de Kleine parelmoervlinder. De Heivlinder is minder beperkt dan de Kleine parelmoervlinder, omdat er voor de Heivlinder meerdere soorten waardplanten zijn. De waarnemingsgemiddelden bleven laag (1,0-2,0, met een uitschieter in 2013 van 3,7). Rond 2000 lag het waarnemingsgemiddelde nog op 7,2. Het voorkomen van de Heivlinder bleef in de projectperiode stabiel; de gevoeligheid voor weersomstandigheden is groot. Ook voor de Heivlinder zal dynamisch duin- en kustbeheer gunstig uitpakken.

Tot slot de Koninginnenpage. Na 2000 ging het jarenlang voor de wind met de soort tot een jaar voor de projectperiode (2012) toen er sprake was van een onverwachte enorme terugval. Deze vlinder wordt voornamelijk gezien in Oost-Zeeuws-Vlaanderen waar in de projectperiode 72% van de waarnemingen van imago's plaats vond (214 van de 299 vlinders in geheel Zeeland). In dit kerngebied blijven de aantallen al 10 jaar onder de trendlijn 1992-2017. Vaste populaties zijn er niet en zwervende vlinders zijn vooral in tuinen en langs de dijk van de Westerschelde gezien. Hoewel de Koninginnenpage een goede vlieger is blijft het oversteken van de Westerschelde een barrière.

Hoe verder?

De jaarrapportages van de soortentrekken bevatten zoveel interessante informatie dat binnen de projectorganisatie besloten is om een speciale redactie, bestaande uit Peter Geene, André Hannewijk en Henny Waanders, in het leven te roepen die de gezamenlijke jaarverslagen gaat omzetten in een brochure. Met deze brochure kunnen in de toekomst beleidsmakers, natuurbeschermingsorganisaties en andere belanghebbenden worden benaderd en ondersteund die een bijdrage zouden kunnen leveren aan een vlindervriendelijke provincie Zeeland. De brochure wordt een belangrijk erfstuk van het project met veel aandacht voor de beheersaspecten die voor de betreffende soorten van cruciaal belang zijn. Ten tijde van deze publicatie was het nog onduidelijk hoe de brochure aan de diverse instanties zal worden aangeboden. Indien daarvoor voldoende draagvlak kan worden gecreëerd is het niet uitgesloten dit gebeurt in de vorm van een minisymposium of in een workshopachtige setting.

Terugkijkend als projectcoördinator

Ik was er niet op berekend om de coördinator van dit project te worden. Kees Los, die ik kende van de nachtvlindervangsten in de tuin van Jo Clarijs, had

Vervolg op pagina 22

Vlinders en libellen in Zeeuwse tuinen in 2017

Tekst en foto's: Niek Oele

Tabellen: Angelique Belfroid

Hier is weer, waarschijnlijk voor de laatste keer in deze vorm, een overzicht van de tuinwaarnemingen. Sinds 2009 heeft Angelique steeds de tekst geschreven, deze keer neem ik dat voor mijn rekening, al moet ik erbij zeggen dat Angelique mijn tekst kritisch heeft doorgelezen en een aantal verbeteringen heeft voorgesteld. Die voorstellen/aanvullingen heb ik natuurlijk opgevolgd.

Zoals je in tabel 1 kunt zien, zijn we in 2002 begonnen met een kleine 50 waarnemers. De libellen tellen we sinds 2008. Met kleine schommelingen zitten we nu nog steeds op ongeveer 40 mensen die de waarnemingen uit hun tuin doorgeven. Sommige tellers doen al jaren mee, anderen pas sinds dit jaar. De tellers zijn afkomstig uit alle delen van de provincie. Dankzij deze tellers en de lange telperiode krijgen we een indrukwekkende reeks van waarnemingen. Hiermee krijg je dus ook een beeld van de aantalsontwikkeling van de verschillende soorten.

Citreovlinder

Hoe verging het de verschillende dagvlindersoorten in 2017?

In 2017 zijn er minder dagvlinders geteld in de Zeeuwse tuinen dan in 2016: van 11.120 naar 10.731, dit ondanks het feit dat er één waarnemer meer viel te noteren.

De terugval wordt vooral veroorzaakt door de volgende soorten die minder werden geturfd: Zwartspriedkopje (- 53), Klein koolwitje (- 428), Groot koolwitje (- 120), Klein geaderd witje (- 249), Kleine vuurvlinder (-19), Bruin blauwtje (- 49), Distelvlinder (- 119), Kleine vos (- 200) en Koevinkje (- 27).

Maar natuurlijk laten we ook een positief geluid horen, want winnaars zijn er natuurlijk ook: Oranjetipje (+ 14), Citroenvlinder (+ 54), Oranje luzernevlinder (+ 13),

Kleine vos

Icarusblauwtje (+ 306), Dagpauwoog (+ 83), Gehakkelde aurelia (+ 190), Landkaartje (+ 17), Bont zandoogje (+ 119) Bruin zandoogje (+ 44) en Hooibeestje (+ 32). De overige soorten zijn in vergelijkbare aantallen als in de voorgaande jaren aangetroffen.

De meest waargenomen dagvlinder was in 2017 de Atalanta (1718), terwijl de tweede plaats nu wordt ingenomen door het Klein koolwitje (1625); deze twee soorten hebben dus de eerste en de tweede plaats verwisseld.

Een paar speciale soorten.

De Grote vos is dit jaar niet gemeld. In andere jaren werd de soort nogal eens waargenomen in de tuin van Jan Goedbloed (Dishoek), maar Jan heeft in 2017 geen lijst ingestuurd; toch heeft hij er een (volgens waarneming.nl op 30 april) in zijn tuin gesignaleerd. En ook de Eikenpage (Jan was de enige die ze in zijn tuin had) schittert dus door afwezigheid.

De Koninginnenpage is in 2017 5 keer gemeld: 3 keer in Lamswaarde bij Joop Bakker en 1 keer in Oostburg bij Hanneke Brill. De enige niet Zeeuws-Vlaamse tuinwaarneming was door Jan van Belzen in Arnemuiden. Het is bekend dat deze soort moeite heeft om de Westerschelde over te steken. Op waarneming.nl staan 31 waarnemingen van deze vlinder in Zeeuws-Vlaanderen en slechts 5 boven de Westerschelde.

En hoe verging het de verschillende libellensoorten in 2017?

Allereerst dient opgemerkt te worden dat we ook hier, helaas, de waarnemingen van Jan Goedbloed moeten missen. Dit heeft veel invloed op het totale aantal waarnemingen en ook op de bijzondere soorten die altijd door Jan werden gezien. Jan was in 2016 verantwoordelijk voor meer dan de helft van alle Zeeuwse tuinwaarnemingen en hofleverancier van alle koraaljuffers en veel zeldzaamheden.

De juffers die in 2017 het meest gezien werden, zijn net als voorgaande jaren de Azuurwaterjuffer, de Vuurjuffer en het Lantaarntje.

De enige Gaffelwaterjuffer die genoteerd is, bevond zich in de tuin van Ralf Joosse (Ritthem). Ik laat Ralf hier zelf even aan het woord: *De grootste verrassing dit jaar zat hem echter in een toevallige waarneming. Toen ik met mijn fototoestel met telelens rond de vijver sloop om de Vuurlibbel te fotograferen (wat trouwens*

Tabel 1: Waargenomen aantallen in tuinen in periode 2005-2017

dagvlinders	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal waarnemers	49	55	47	41	44	44	37	41	40	43	41	38	39
Dikkopjes													
Zwartspruetdikkopje	395	366	84	61	92	71	103	53	254	142	73	102	49
Groot dikkopje	54	60	21	20	35	34	59	30	73	72	55	64	78
Geelspruetdikkopje*	3	15	1	-	2	1	1	2	1	-	-	-	-
Witjes													
Klein koolwitje	2574	3951	2818	1745	2400	3218	2045	1884	1778	1693	2285	2053	1625
Groot koolwitje	1755	1699	1933	1065	1489	1040	816	997	902	1006	1009	1053	933
Klein geaderd witje	759	682	604	443	615	399	341	459	533	524	416	759	510
Oranjetipje	131	143	106	70	112	86	98	132	73	90	42	28	42
Citroenvlinder	89	36	42	27	27	42	21	10	74	150	150	149	203
Oranje luzernevlinder	2	4	1	1	74	-	1	2	69	45	5	2	15
Koninginnenpage	12	29	28	15	10	9	6	6	12	4	3	3	5
Blauwtjes, vuurvinders en kleine pages													
Boomblauwtje	510	669	1030	376	491	633	369	329	476	339	380	514	499
Kleine vuurvlinder	242	274	133	227	179	150	125	122	225	179	125	73	54
Icarusblauwtje	198	355	144	117	383	360	183	115	264	283	259	107	413
Bruin blauwtje	79	197	31	30	90	105	101	41	101	83	101	101	52
Eikenpage	?	9	3	1		15	10	4	9	3	10	6	-
Vossen en parelmoervlinders													
Atalanta	2346	3361	2732	1930	1486	2282	2030	2272	1375	2329	1818	1700	1718
Dagpauwoog	759	1516	617	305	893	774	443	490	1356	718	476	918	1001
Distelvlinder	101	1021	318	169	5385	157	91	121	300	196	356	444	325
Kleine vos	453	477	151	74	179	506	706	2081	4286	1959	512	859	659
Gehakelde aurelia	549	725	357	307	577	647	320	356	444	447	212	168	358
Landkaartje	62	52	29	8	44	34	11	16	24	33	7	30	47
Kleine parelmoervl.	37	27	7	9	25	19	18	10	29	33	3	3	-
Zandoogjes													
Bont zandoogje	1265	1416	1256	1066	1297	871	1029	1233	1090	1423	845	808	927
Oranje zandoogje	1078	1392	508	518	837	1093	650	662	1367	1216	880	677	667
Bruin zandoogje	621	955	522	335	442	301	276	266	455	517	467	407	451
Argusvlinder	72	48	19	25	27	12	6	1	11	6	7	4	7
Koevinkje	31	37	17	12	9	58	37	19	35	33	43	62	35
Hooibeestje	97	57	47	35	31	50	39	40	74	96	54	25	57
Heivlinder	10	21	1	5	7	6	6	7	4	2	7	-	-
Zeldzame soorten													
Gele luzernevlinder	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Tijgerblauwtje**	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-
Grote vos**	-	-	3	-	-	-	2	2	3	5	1	1	-1
Oostelijke vos**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Kl. ijsvogelvlinder*	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Rouwmantel**	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keizersmantel*	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-
Grote parelmoervl.*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	13829	19610	13558	9042	17240	12975	9943	11764	15700	13621	10605	11120	10731

*zeldzaam voor Nederland volgens waarneming.nl, ** zeer zeldzaam voor Nederland

redelijk is gelukt), viel mijn oog ineens op een ander beestje. Op een blad van Drijvend fonteinkruid zat een juffertje dat het duidelijk niet zo makkelijk had. Wat direct opviel, was het kleine formaat (dat zie je ook wel aan de verhoudingen op de foto). Anton Baaijens had me al attent gemaakt op deze soort, maar ik had die nooit in mijn vijver verwacht. Even een boekje erbij voor de zekerheid, maar eigenlijk stond al vast dat het maar één soort kon zijn: de Gaffelwinterjuffer! Echt een gave soort om in de tuin te hebben. Ik heb er maar eentje gezien; het was ook al helemaal aan het einde van de vliegtijd. Na de foto heb ik hem weer terug gezet bij de vijver, maar dus niet meer terug gezien...

Mariëlle Berkenbosch en Jan Tuin zagen een Bruine winterjuffer in hun tuin in Westkapelle.

Bij de libellen was de Bruinrode heidelibel wederom de meest algemene tuinsoort, net als in voorgaande jaren, dit jaar gevolgd door de Paardenbijter en de Grote keizerlibel. Ook Blauwe glazenmaker en de Platbuik werden uit veel tuinen gemeld.

Een andere zeldzame soort is de Vuurlibel. De Vuurlibel is een zuidelijke soort en wordt de laatste jaren steeds vaker gezien. We noteerden slechts 1 Vuurlibel in 2017. We laten weer Ralf even aan het woord: *Ondanks dat het nog steeds tabben is met de waterkwaliteit van de vijver, zijn ook daar wel weer leuke dingen gebeurd. Zo heeft de vuurlibel zich weer laten*

Landkaartje

ders uit Retranchement, Jo en Heleen Clarijs uit Oostkapelle en Lenie Ponse uit Scherpenisse; allemaal bezitters van grote tuinen. Een grote tuin levert natuurlijk ook veel vlinders op. De meeste dagvlindersoorten werden gezien door Hans van Kuijk en Anna Almekinders uit Retranchement, Joop der Bakker uit Lamswaarde en door Marlies Jongejan uit Biervliet; allen Zeeuws-Vlamingen. Een grote, vlindervriendelijke tuin helpt natuurlijk voor een grote vlindervariatie in de tuin.

Diverse tuintellers hebben in 2017 ook een of meerdere libellen geteld in hun tuin. Daarnaast zijn er een aantal tuinwaarnemers met vijver die meerdere libellen en meerdere soorten hebben geteld. Ralf Joosse (355), Anton Baaijens (223) en Jeanette Lukasse (129) konden de meeste libellen opschrijven. De meeste soorten werden genoteerd door Henny Ravesteijn (Burgh-Haamstede), Ralf Joosse (Ritthem) en Joop Scheijbeler (Middelburg); ieder van hen kon 11 verschillende soorten libellen noteren.

Wie doet er weer mee?

Wij zijn altijd op zoek naar nog meer tellers. Iedereen met een tuin in Zeeland kan meedoen, ook als je geen lid bent van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Je hoeft je niet aan te melden, maar kan zo beginnen. In 2018 zal er geen tuinformulier meer zijn. Het tuinformulier past niet meer in deze tijd en sluit ook niet aan bij de wens van de Vlinderstichting en andere organisaties. Daarom hebben we besloten om over te gaan op waarneming.nl. Voor wie voor zichzelf toch een tuinformulier wil invullen, kan terecht op onze website; daar kun je het formulier vinden. Het formulier hoeft dus ook niet meer opgestuurd te worden aan het eind van het jaar.

Platbuik

zien. Ik had de hoop dat vanwege het ei-afzettende vrouwtje vorig jaar, er dit jaar een hele wolk Vuurlibellen te zien zou zijn, maar dat was helaas niet het geval. Wel twee nieuwe soorten voor de tuin, waaronder de Gewone oeverlibel, die tot nu toe bij mij helemaal niet gewoon was.

De Zeeuwse dagvlinder-tuintellers

Voor liefhebbers van lijstjes staat hieronder een overzicht per eiland/regio. De meeste dagvlinders werden gezien door Hans van Kuijk en Anna Almekin-

Tabel 2: Soorten libellen, aantallen en aantal tuinen waarin de soort werd waargenomen over Gaffelwaterjuffer de periode 2010-2017

Libellen	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal waarnemers	18	22	26	23	25	21	18	23
Juffers								
Azuurwaterjuffer	689	830	873	489	837	974	905	427
Watersnuffel	4	4	12	8	4	7	2	17
Lantaarntje	348	209	232	277	370	203	263	118
Kleine roodoogjuffer	69	44	27	26	77	52	88	71
Vuurjuffer	429	506	372	259	405	542	388	134
Koraaljuffer	150	242	340	170	289	438	458	_**
Houtpantserjuffer	152	21	63	67	35	11	15	11
Echte libellen								
Paardenbijter	113	102	146	144	141	124	108	119
Blauwe glazenmaker	94	89	76	118	75	79	63	39
Grote keizerlibel	61	74	100	118	156	105	126	110
Viervlek	14	47	66	22	43	41	27	18
Platbuik	30	32	46	20	17	19	18	31
Gewone oeverlibel	9	3	11	34	15	2	6	15
Bruinrode heidelibel	362	210	377	426	437	459	611	236
Bloedrode heidelibel	40	17	37	19	16	33	10	3
Steenrode heidelibel	28	5	22	17	21	4	170	6
Voor Zeeuwse tuinen zeldzame soorten								
Gewone pantserjuffer	1	-	-	-	-	-	-	-
Bruine winterjuffer	-	-	2	1	-	2	1	1
Gaffelwaterjuffer*	-	-	-	1	1	1	42	1
Weidebeekjuffer	-	-	-	-	-	-	1	-
Zuidelijke glazenmaker*	1	-	-	-	-	-	-	-
Glassnijder	-	1	-	-	-	-	1	-
Gevlekte witsnuitlibel*	-	-	16	-	1	-	2	-
Zwarte heidelibel	-	-	-	1	-	-	-	-
Zwervende heidelibel	-	-	-	1	-	-	1	-
Zuidelijke heidelibel*	-	-	-	2	1	-	-	-
Smaragdlibel	-	-	-	-	1	1	1	-
Zuidelijke keizerlibel*	-	-	-	-	-	1	-	-
Vuurlibel	-	-	-	-	-	2	2	1
totaal	2594	2436	2818	2220	2942	3100	3309	1358

*zeldzaam voor Nederland volgens waarneming.nl,

** waarneming voorgaande jaren alleen in tuin van Jan Goedbloed

Tabel 3: Overzicht van tellers en waarnemingen in 2017 gesorteerd op eiland en tuingrootte

		Tuin- opp.	weken geteld	aantal soorten dag-	aantal ex. dagvlind	aantal soorten libellen	aantal ex libellen
Schouwen-Duiveland							
Henny Ravesteijn	Burgh-Haamstede	1000	37	19	495	11	75
Cobie Dekker	Nieuw-Haamstede	350	32	18	221	7	20
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	22	13	84	5	21
Tholen							
Lenie Ponse	Scherpenisse	1000	35	18	858		
Marthe Bouvy	St Maartensdijk	100	24	13	96		
Ria de Rijke	St Maartensdijk	75	28	16	202		
De Bevelanden							
Cornellie Jol	Wissenkerke	1000	36	15	606		
Elly Geelhoed	Kortgene	825	32	15	232		
Jeanette Lukase	Wilhelminadorp	600	34	14	483	5	129
Diny Moreauw	Wissenkerke	450	31	13	261		
Henny Lobbezoo	Rilland	340	11	11	47	1	1
Ton Antheunisse	's-Heer Abtskerke	300	27	18	140		
Floor van Lamoen	Goes	250	32	15	227	8	75
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	30	8	102	1	3
Mineke de Feiter	's-Gravenpolder	100	22	10	59	3	17
Henny Waanders	Goes	65	10	11	54	2	2
Marga de Pundert	Goes	25	25	12	110		
Marja Wagenaar	Kapelle	15	28	8	88	1	2
Walcheren							
Jo en Heleen Clarijs	Oostkapelle	4400	35	17	918	7	82
Ralf Josse	Ritthem	1850	17	17	297	11	355
Anton Baaijens	Oost-Souburg	560	27	18	376	8	223
Joop Scheijbeler	Middelburg	550	26	17	128	11	105
Christien van den Bosch	Middelburg	500	28	15	149	8	106
Jannie van Bloois	Domburg	350	26	14	98	1	1
Angelique Belfroid	Serooskerke	350	31	17	229		
Gerard en Evelien Troost	Middelburg	250	28	14	173	4	26
M. Berkenbosch /Jan Tuin	Westkapelle	60	26	11	82	4	5
Hannie Joziase	Middelburg	20	17	12	47	1	2
Jan van Belzen	Arnemuiden	25	25	17	204	3	7
Janneke van Belzen	Arnemuiden		11	11	98		
Mieke Grazell	Oostkapelle		16	14	90		
Zeeuws-Vlaanderen west							
VanKuijk /Almekinders	Retranchement	6000	36	22	1229		
Marlies Jongejan	Biervliet	1000	34	20	746	9	41
Huib van Iwaarden	Groede	190	36	13	232	2	2
Pieter Simpelaar	Oostburg	60	17	10	82		
Henk Bondewel	Oostburg	20	30	16	380	6	58
Hanneke Brill	Oostburg		16	10	72		
Conny Jansen	Waterlandkerkje		26	9	171		
Han Risseeuw	Oostburg		14	9	48		
Zeeuws-Vlaanderen oost							
Joop de Bakker	Lamswaarde	335	35	21	503		

Dankwoord

Het invoerwerk van alle waarnemingen werd ook dit jaar weer vrijwel volledig uitgevoerd door Hannie Joziase. Hannie, zeer bedankt hiervoor. En natuurlijk geldt dit woord van dank ook voor Angelique Belfroid die een fors aantal jaren de gegevens heeft verwerkt en hierover in de Zeeuwse Prikkebeen heeft gepubliceerd.

Dit verhaal was echter niet mogelijk zonder alle waarnemers van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Verder mocht voor dit verhaal gebruik worden gemaakt van tuintellingen uit West-Zeeuws-Vlaanderen gedaan door leden van werkgroep 't Duumpje. Ook heeft een aantal mensen dat niet verbonden is met onze werkgroep weer waarnemingen aangeleverd. Allen wederom zeer bedankt voor hun formulier en veel succes in 2018.

Grote keizerlibel

Rupsen van de Doodshoofdvlinder

Zeldzame forma van rupsen van de Doodshoofdvlinder *Acherontia atropos* op nog onbekende voedselplant t.w. de boltrompetboom *Catalpa bignonioides* 'Nana'

Joop de Bakker en Eddy Taelman

Op 31 juli 2017 werd onze vlinderwerkgroep blij verrast met een 12cm lange en vingerdikke rups. Angelo Hermans en Greet Cooreman uit Clinge brachten de rups bij Eddy Taelman van onze werkgroep. Alhoewel Eddy veel rupsen van de pijlstaartfamilie kent was het voor hem een onbekende kleurvariant. Specialist Joop de Bakker werd ingeschakeld en zijn diagnose was: rups van de doodshoofdvlinder in de zeldzame forma bruin met witte vlekken op de eerste segmenten. Nieuw voor Oost Zeeuws Vlaanderen.

Rups 31-07-2017 Clinge NL

Rups 3-08-2017 Clinge NL

Naslagwerk op waarneming.nl en waarnemingen.be bevestigde het zeldzame voorkomen van deze forma in Nederland en België. In de periode 2010-2017 werden er van deze forma slechts 5 rupsen, met foto als bewijs, in Nederland gemeld (14-8-2014 Doorwerth GE, 6-10-2014 Tzummarum FR, 13-9-2016 Vrouwenpolder ZL, 5-10-2016 Amsterdam NH en 11-8-2017 Den Burg NH) en in België waren er 2 meldingen (8-9-2015 Sint-Amands AN en 21-7-2017 Snaaskerke WV).

De moeders van de bij ons gevonden rupsen zijn vrijwel zeker van Afrikaanse oorsprong. De vlinders die zich in Zuid-Europa vroeg genoeg ontwikkelden, kunnen ook noordwaarts trekken, maar de wijfjes zijn dan steeds steriel.

Alle vlinders tot en met juli zijn zeker immigranten. In augustus en vooral september kunnen daar ook exemplaren bij zijn die zich hier ontwikkeld hebben, terwijl de meeste oktobervlinders wel hier geboren zullen zijn.

Fraai getekende kop

Kenmerkende s-vormige anaalhoorn

In Afrika en Zuid-Europa zijn de rupsen uitgesproken polyfaag. Spuler (1908) noemt 36 waardplanten uit 24 families en Marktanner (1976) meldde 9 soorten van de familie van de Nachtschade en talrijke soorten uit 30 andere plantenfamilies.

In Nederland wordt de rups vrijwel uitsluitend op Aardappel *Solanum tuberosum* aangetroffen. Slechts enkele waarnemingen werden op andere planten gedaan en wel op Komkommer *Cucumis spec.*, Liguster *Ligustrum spec.*, Siertabak *Nicotiana alata*, Boon *Phaselus spec.* en Zwarte nachtschade *Solanum nigrum*. Rupsen worden vooral van augustus tot september gevonden en poppen in september en oktober. De poppen zijn niet bestand tegen vorst.

Drie dagen later (3-8-2017) werden we opnieuw gebeld dat er nog een rups uit het boompje was gevallen. Reden voor ons om ter plaatse te kijken op welke waardplant de rups was aangetroffen.

Het boompje was een Bolcatalpa *Catalpa bignonioides* 'Nana'. De Bolcatalpa is een prachtige bolboom met hartvormige bladeren, daarom ook wel hartjesboom of trompetboom genoemd. De stamhoogte, waar de bolvorm (kroon) begon, was ca 2 meter boven de grond.

De Boltrompetboom is een langzaam groeiende, ronde bolvormige dichtvertakte struik, die op hoogstam van *Catalpa bignonioides* wordt geënt. De boom is afkomstig uit Frankrijk, waar hij omstreeks 1850 is ontstaan.

Onder het boompje lagen uitwerpselen van de rups (strontjes). Bij enkele bladeren zagen we de vraatsporen van de rups (zie foto rechts met in het midden een tot de hoofdnerf aangevreten blad).

De volgroeide rupsen waren blijkbaar op zoek naar een plaats om te verpoppen. De aangeboden bloempot met potgrond werd na een korte verkenning onmiddellijk aanvaard. Binnen resp. 4 en 2 minuten waren de rupsen, nog dezelfde dag van de vondst, in de potgrond verdwenen.

De potten werden in een poppenkast geplaatst en buiten bewaard in afwachting van verdere ontwikkelingen.

Op 14 augustus werd de voortgang van de metamorfose gecontroleerd.

De rupsen waren verpopt op een diepte van ca 4 cm en 9 cm en reageerden op aanraking.

De pop was 7 cm lang

Wat nog restte van de rups was de kop en huid

Op 15 september, 23 september en 29 september werd de toestand van de poppen gecontroleerd. Ze reageerden nog heftig op aanraking. Uit kweekervaringen blijkt dat 40 tot 50 dagen nodig zijn vóór de vlinder ontpopt.

Meerman (1987) concludeerde dat het grootste deel van de hier opgegroeide rupsen het niet meer tot vlinder brengt. Volgens Harbich (1978) gaan bij verpopping bij lage temperaturen de poppen voor een belangrijk deel in diapauze. Volgens Lempke (1972) zijn de poppen niet bestand tegen vorst. Overwintering in de vrije natuur is hier dan ook uitgesloten. Geen rooskleurig vooruitzicht voor de poppen.

*Op 6 oktober, dus 67 dagen nadat de rups in de grond verdween, kwam de vlinder te voorschijn.
Op 8 oktober, eveneens na 67 popdagen, diende de tweede vlinder zich aan.*

Het geslacht is niet makkelijk te duiden. Vrouwtjes hebben een breed en stomp achterlijf. Beiden naast elkaar zijn ze beter te vergelijken. Links is een mannetje en rechts een vrouwtje.

De vlinders vrijlaten was een mogelijkheid met bekende afloop. Overwintering in de vrije natuur is hier uitgesloten. Dit geldt trouwens voor het grootste deel van Europa. (B.J. Lempke, 1972)

De vlinders werden daarom met verdunde honing terug in de kast in de buitenlucht geplaatst. Regelmatig werden de vlinders geobserveerd, waarbij niet werd vastgesteld dat de vlinders tot paring kwamen of voedsel opnamen. Ook ei-afzetting bleef achterwege.

Skell (1928, 1958) heeft zich intensief bezig gehouden met de voortplantingsproblemen van deze soort. Bekend is dat de wijfjes, die zich hier ontwikkeld hebben, nooit in staat zijn eieren te leggen. Dit is geen kwestie van seksuele onvolwassenheid, maar de dieren zijn werkelijk steriel. Of men de poppen forceert (hogere temperatuur) of dat men ze vorstvrij overwintert, zodat ze pas volgend jaar uitkomen, heeft geen enkele invloed. De oorzaak van deze degeneratie is nog onduidelijk. Zelfs bij in de tropen opgegroeide dieren blijkt het voor te komen. Skell (1958) ervoer bij twee op Sumatra voorkomende *Acherontia*-soorten dat 70% van de wijfjes steriel bleek te zijn!

De kans dat een mannetje van buiten de kast op de feromonen van het vrouwtje zou afkomen achtten wij bijzonder klein en werd ook niet vastgesteld. Het onvermijdelijke einde van het korte vlinderstadium volgde reeds na 10 dagen op resp. 16 en 18 oktober 2017. Waarvan akte.

Geraadpleegde jaarverslagen:

Jaarverslagen trekvlinders Nederland 1940-2008 Ent. Ber., Amst
Verslagen trekvlinders Benelux in 2013-2016 Phegea

De vlinders gemeten van kop tot vleugelpunt zijn resp. 70mm en 72mm

Geraadpleegde literatuur:

Eis, R. (2005) Erfahrungen rund um das Verhalten des Totenkopfschwärmers *Acherontia atropos* (Linné, 1758) Wiss. Mitt. Niederösterr. Landesmuseum 17 blz 265-273 St Polten 2005

Harbich, H. (1978) Zur Biologie von *Acherontia atropos* Ent. Z., 88(4); 29-36, Stuttgart.

Heyden, T. van der (1989) Beobachtungen hinsichtlich einiger Futterpflanzen von *Acherontia atropos* Ent. Z., 9(3); 25-27. Stuttgart

Lempke, B.J. (1972) De Nederlandse trekvlinders Thieme & Cie, Zutphen

Marktanner, T. (1976) Die Futterpflanzen von *Acherontia atropos* Ent. Z., Frankf. A. M. 86(9); 93-96

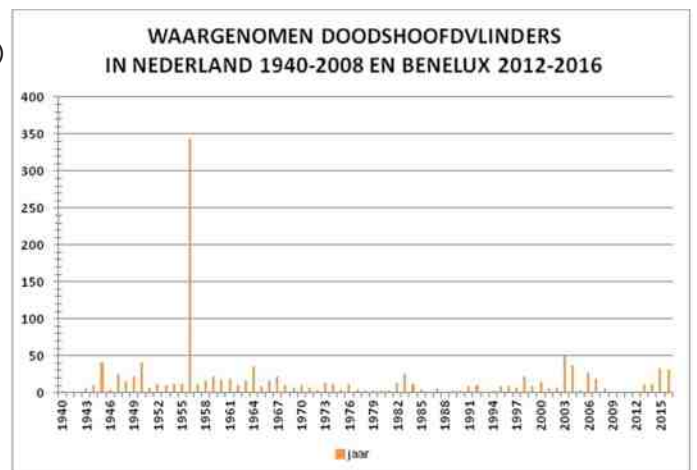
Meerman, J.C. (1987) De Nederlandse Pijlstaartvlinders Wetenschappelijke mededeling KNNV nr 180, 60 pp

Peeters, T. (1980) Kweek met *Acherontia atropos* (Linnaeus) Phegea 8(1); 1-6

Pro Natura - Schweizerischer Bund für Naturschutz (1997) Schmetteling en ihre Lebensräume (Band 2) blz 522-525 ISBN 3-85587-030-6

Vanholder, B. e.a.(1995) De Belgische Trekvlinders en Dwaalgasten (10 jaar Belgisch trekvlinderonderzoek)

Vos, R. de (1992) Handleiding bij het waarnemen en registreren van Nederlandse trekvlinders.

Vlindergidsen

Henny Waanders

In de Prikkebeen van december 2010 heb ik een overzicht gegeven van de toen belangrijkste beschikbare dagvlindergidsen.

Sinds die tijd is er veel veranderd in de keuze van deze gidsen en dat is niet altijd positief.

Door het faillissement van Tirion uitgevers in 2010 zijn vele natuurboeken niet meer verkrijgbaar.

Om die reden leek het mij nuttig om weer een overzicht te maken van de huidige beschikbare Nederlandstalige vlindergidsen voor dag- en nachtvlinders.

De koolwitjes en een Dagpauwoog kan iedereen wel op naam brengen. Maar niet alle soorten zijn even eenvoudig te determineren. Vooral buiten voor u bekende gebieden, zoals tijdens vakanties, is het onmogelijk een vlinder op naam te brengen zonder gebruik te maken van een goede determinatiegids. Er zijn op de wereld ca 180.000 vlindersoorten bekend waarvan 20.000 soorten dagvlinders. Dit zijn er teveel om in één vlindergids te kunnen omschrijven. Daarom worden vlindergidsen per gebied gemaakt.

Dit heeft als voordeel dat je uit minder soorten hoeft te kiezen.

En het is al moeilijk genoeg als je moet kiezen tussen b.v. een Geelspriet- en een Zwartsprietdikkopje.

Wat zijn belangrijke kenmerken om een vlinder op naam te kunnen brengen?

Dit zijn o.a:

In de eerste plaats goede afbeeldingen, met foto's of tekeningen van boven en onderkant van man en vrouw, uiterlijke beschrijving van de soort, bij gemakkelijk te verwarren soorten de kenmerken van onderscheid, de biotoop, de locatie en hoogte, de vliegtijd, dag- of nachtvlinder.

Een goede vlindergids zal dus meerdere van deze gegevens moeten beschrijven om een vlinder op naam te kunnen brengen. Ik zal nu de verschillen tussen enkele bekende vlindergidsen bespreken.

Dagvlinders in Zeeland

Auteur: Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

Uitgever: De Koperen Tuin, Goes

ISBN: 90 806370 2 5

Uitgave: 2003

Prijs: € 15,00, nu bij de Koperen Tuin in de aanbieding Hardcover

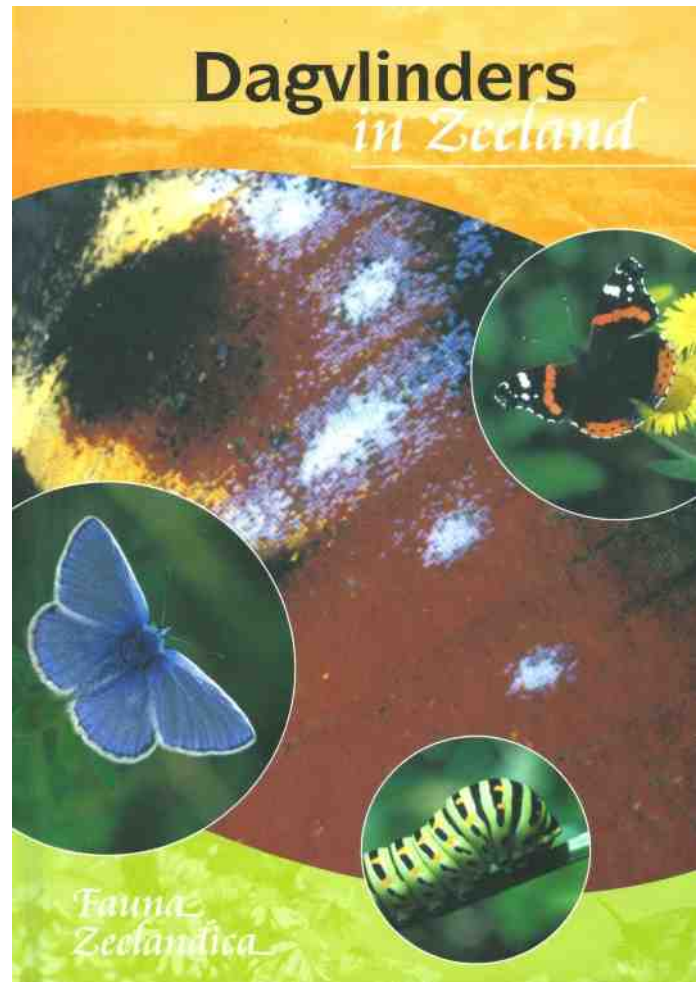
Gebiedsomvang: De provincie Zeeland.

Aantal beschreven soorten: 29 soorten stand- en trekvlinders zeer uitgebreid.

Verspreidingskaartjes: Zeer gedetailleerd.

Vliegtijdaanduiding: Ja, diagrammen. Zeer gedetailleerd.

Waardplantbenoeming: Niet systematisch

De gids is niet specifiek bedoeld voor het op naam brengen van soorten maar kan daarvoor door de vele foto's wel goed gebruikt worden. Per soort worden er twee of vier pagina's gevuld, voorzien van meerdere foto's en veel informatie.

Naast de stand- en trekvlinders worden er 14 soorten zwervers en dwaalgasten beschreven en 15 uit de provincie verdwenen soorten. Van deze soorten worden er ca 3 per pagina beschreven waarvan enkele zijn voorzien van een foto.

De gids is door zijn overzichtelijkheid ook voor beginners zeer toegankelijk.

Veldgids dagvlinders

Auteur: I. Wynhoff, Ch. van Swaay, K. Veling en A. Vliegthart

Uitgever: KNNV Uitgeverij

ISBN: 97 890501 15131

Uitgave: 2014

Prijs: € 34,95 Hardcover

Gebiedsomvang: Noordwest Europa (excl. Scandinavië).

Aantal beschreven soorten: 150 soorten zeer uitgebreid.

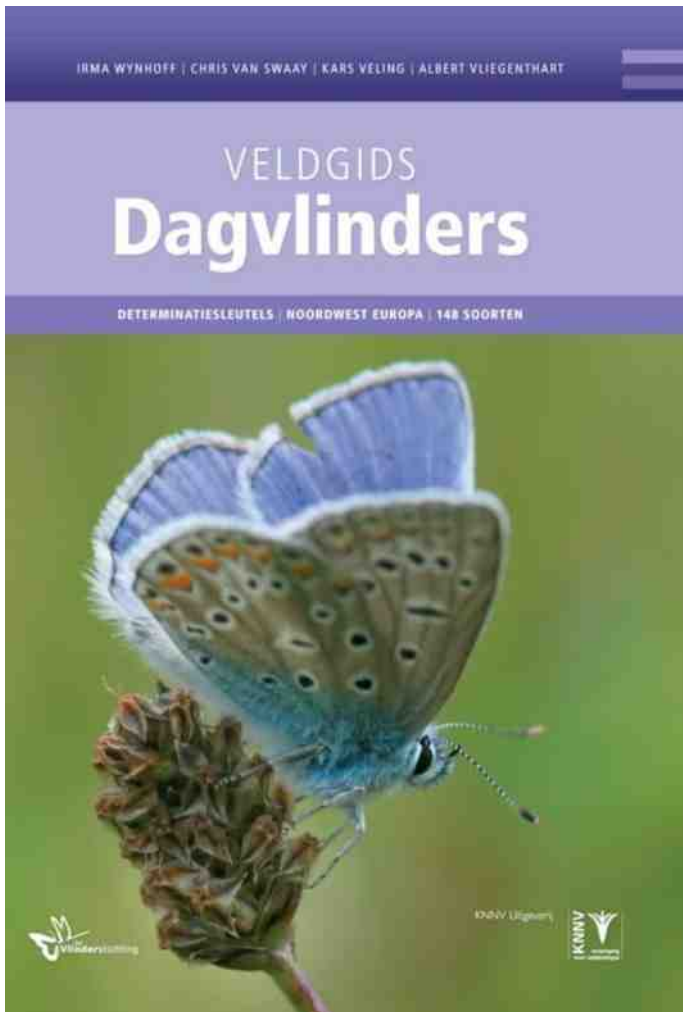
Verspreidingskaartjes: Ja.

Vliegtijdaanduiding: Ja.

Waardplantbenoeming: Ja.

Deze gids helpt je 150 soorten vlinders van Noordwest

Europa snel en betrouwbaar te herkennen. Gedetailleerde foto's van de boven- en onderzijde van de vlinders maken herkenning gemakkelijk. Met compacte informatie over de kenmerken, vliegtijd, zeldzaamheid en verspreiding.

- alle 150 soorten vlinders van Noordwest Europa herkennen
- per soort veldkenmerken, vliegtijd, verspreiding, waardplanten en zeldzaamheid
- determinatiesleutels voor de families en soorten
- detailfoto's van de boven- en onderkant van de vleugels van het mannetje én vrouwtje
- foto's uit de vrije natuur, waaronder ook eitjes, rupsen en poppen
- waarnemingstips voor moeilijke soorten
- vliegtijdtabellen en verspreidingskaartjes
- soortnamen in het Engels, Frans en Duits

Dagvlinders. Veldgids voor Europa en Noordwest Afrika

Auteur: T. Tolman en R. Lewington

Uitgever: Kosmos Uitgevers

ISBN: 97 890215 65620

Uitgave: 2017

Prijs: € 35,00 Hardcover

Gebiedsomvang: Europa en Noordwest Afrika (excl. Canarische eilanden).

Aantal beschreven soorten: ca. 400 soorten zeer uitgebreid.

Verspreidingskaartjes: Ja.

Vliegtijdaanduiding: Ja.

Waardplantbenoeming: Ja. Alleen wetenschappelijke namen.

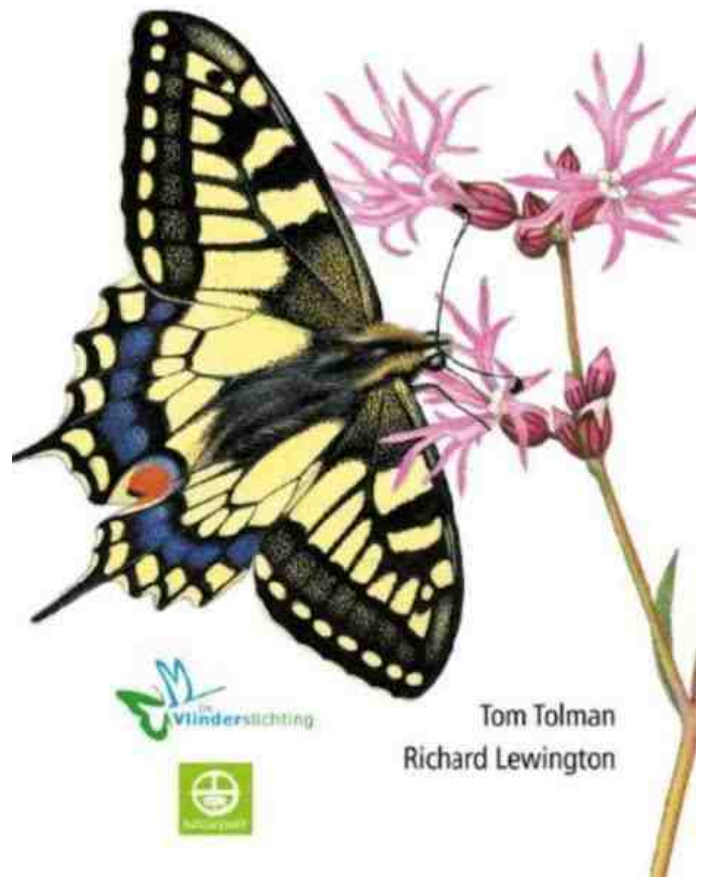
Er staan meer dan 2000 kleurenillustraties in en de bijzondere kenmerken worden duidelijk aangegeven in de getekende vlinders, van mannetjes, vrouwtjes, onder- en bovenkant van de vleugels en ondersoorten. Ondersoorten worden ook beschreven. Alle informatie over uiterlijk, verspreiding, vliegtijden en plaatjes staat overzichtelijk bij elkaar. Per soort wordt o.a. het volgende beschreven: verspreiding, variatie, vliegtijd, biotoop en levensloop.

Het is de meest uitgebreide gids voor geheel Europa en noordwest Afrika. Zonder deze gids kunt u eigenlijk niet naar Zuid-Europa.

Bezwaar: Door de waardplanten alleen met hun wetenschappelijke namen te benoemen, is het voor personen die daar niet in thuis zijn, zonder extra plantengids onmogelijk om de bijbehorende Nederlandse naam aan de weet te komen.

Dagvlinders

Veldgids voor Europa en Noordwest-Afrika

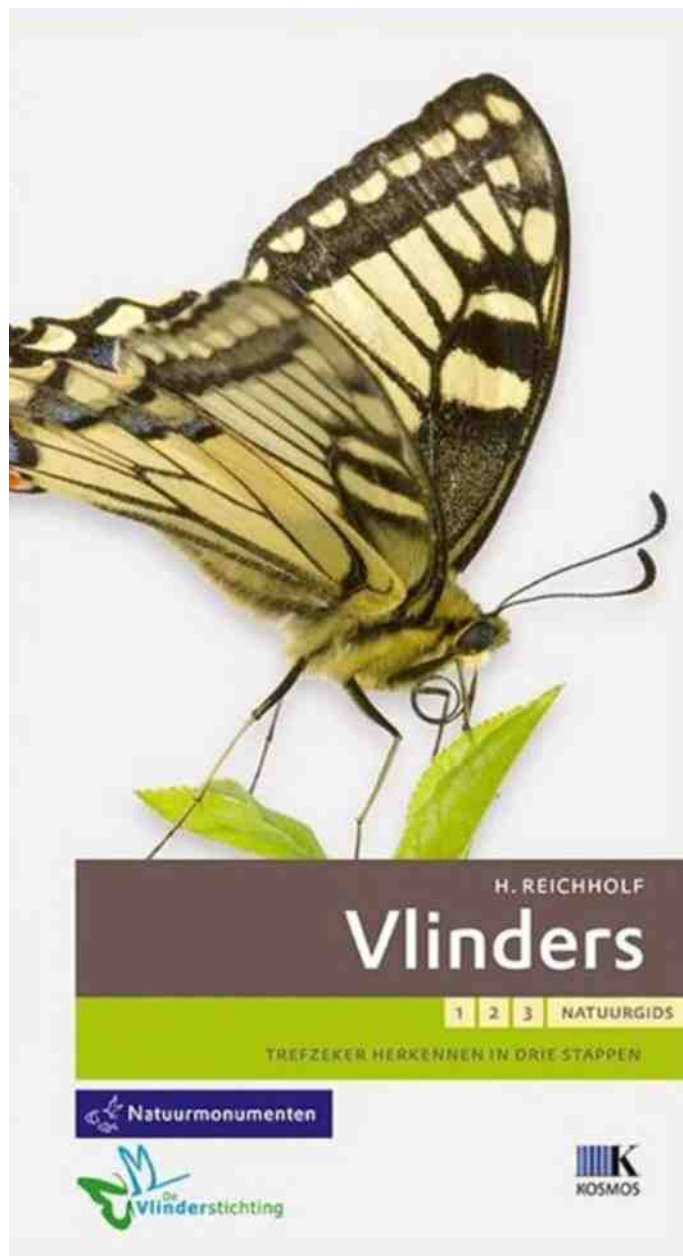

Zakgids voor Nederland en Vlaanderen

Auteur: R. Lewington
Uitgever: Kosmos Uitgevers
ISBN: 97 890215 61745
Uitgave: mei 2016
Prijs: € 14,99 Paperback

Gebiedsomvang: Nederland en Vlaanderen.
Beschreven soorten: alleen dagvlinders
Verspreidingskaartjes: Ja.
(Vlieg)tijdaanduiding: Ja.
Waardplantbenoeming: Onbekend.

Zakgids Dagvlinders is de veldgids om dagvlinders in Nederland en Vlaanderen te leren kennen. Dankzij meer dan 600 tekeningen van natuurillustrator Richard Lewington, kun je de vlinders in de verschillende levensstadia in hun leefomgeving zien. Heldere informatie en verspreidingskaartjes helpen om gericht op zoek te gaan. Door het kleine formaat is deze handig om mee te nemen bij wandelingen, fietstochten, excursies of om vlinders in je eigen tuin te herkennen en determineren. Het is vanuit het Engels vertaald in samenwerking met de Vlinderstichting. Achterin zijn drie pagina's opgenomen met tekeningen van dagactieve nachtvlinders.

123 natuurgids Vlinders

Auteur: J.H. Reichhoff
Uitgever: Kosmos Uitgevers
ISBN: 97 890215 62933
Uitgave: 2016
Prijs: € 16,95 Paperback

Gebiedsomvang: Midden-Europa.
Aantal beschreven soorten: ca 180 dag- en nachtvlinders.
Verspreidingskaartjes: Nee.
(Vlieg)tijdaanduiding: Ja.
Waardplantbenoeming: Nee.
Deze natuurgids behandelt 180 algemene en opvallende inheemse soorten en daarnaast meer dan 90 soorten rupsen. De overzichtelijke indeling in 13 hoofdgroepen – elk met eigen symbool en kleur – en het gebruik van de moderne 3-stappenmethode maken het eenvoudig om alle soorten vlinders en rupsen te kunnen herkennen aan de hand van kleuren, patronen en tekeningen.

Vlinders, rupsen en waardplanten

Auteur: Bellmann
 Uitgever: Kosmos Uitgevers
 ISBN: : 97 890215 64777
 Uitgave: mei 2018
 Prijs: € 30,00 Paperback

Gebiedsomvang: Noordwest-Europa.
 Aantal beschreven soorten: ca 300 dag- en nachtvlinders, waarvan c.a. 1/3 nachtvlinders. Verspreidingskaartjes: Nee.
 (Vlieg)tijdaanduiding: Ja, ook van de rups.
 Waardplantbenoeming: Zeer uitgebreid.

Eén derde van het boek wordt besteed aan bijna 200 waardplanten. Van de meeste vlinders is ook een foto van de rups aanwezig. Er staan meer dan 1100 foto's in van zowel de vlinders als eitjes, rupsen, poppen en waardplanten.

Het is de gids met de meeste foto's van eitjes, rupsen, poppen en waardplanten en neemt hierdoor een bijzondere plaats in, in de serie vlindergidsen. Bij de waardplanten wordt vermeld door welke rupsen zij worden bezocht. De naam van een onbekende rups kan hierdoor vaak eenvoudig worden gevonden.

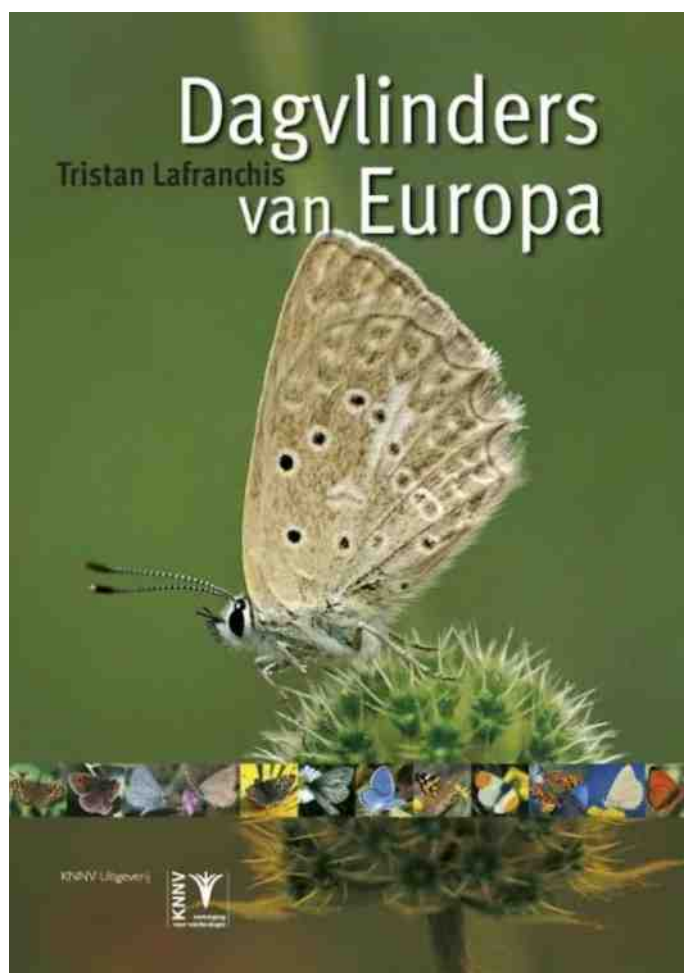
Deze gids, maar met een andere kaff, is nu ook als uitgave van de ANWB verkrijgbaar.

Dagvlinders van Europa

Auteur: T. Lafranchis
 Uitgever: gids is niet meer verkrijgbaar. Soms wordt hij als gebruikt exemplaar via Bol.com aangeboden

Gebiedsomvang: Europa inclusief Canarische eilanden.
 Aantal beschreven soorten: ca. 450.
 Verspreidingskaartjes: Ja.
 Vliegtijdaanduiding: Ja.
 Waardplantbenoeming: Ja, in een aparte lijst per vlindersoort.

Deze gids is geheel anders dan de andere omdat deze werkt met determinatiesleutels. Door het uitsluiten van kenmerken kom je steeds dichterbij de juiste naam. De specifieke kenmerken worden met aanwijzestreepjes aangeduid. Deze gids bevat meer dan 1400 zeer duidelijke foto's en verspreidingskaartjes. Net als in de voorgaande gids staat ook in deze gids alle informatie over uiterlijk, verspreiding, vliegtijden en plaatjes overzichtelijk bij elkaar. Wel is de informatie per soort veel minder dan de bovengenoemde gids. Het determineren vanaf foto's is alleen goed mogelijk indien er een foto van zowel de boven- als de onderkant van de vleugels aanwezig is, een situatie die niet zo vaak voorkomt. In de praktijk gebruik ik deze gids dan ook altijd in combinatie met andere gidsen. Er is een lijst met waardplanten opgenomen en een systematische lijst van de Europese dagvlinders. Ook deze gids is in Zuid-Europa goed bruikbaar.

Nachtvlinders

Auteur: P. Waring en M. Townsend

Uitgever: Kosmos Uitgevers

ISBN 97 890215 64470

Uitgave: februari 2017

Te bestellen bij de Vlinderstichting via Artnr. 0084

€ 44,49

Donateurs 0083 € 41,00 Paperback

Gebiedsomschrijving: Nederland en België.

Aantal beschreven soorten: ca 1000 nachtvlinders.

Verspreidingskaartjes: Nee.

(Vlieg)tijdaanduiding: Ja, ook van de rups.

Waardplantbenoeming: Zeer uitgebreid.

De enige complete, Nederlandstalige gids voor macro-nachtvlinders met meer dan 900 soorten die in Nederland en België voorkomen en geeft uitgebreide informatie over determinatie, gelijkende soorten, vliegtijd en voorkomen. Kortom, dit is het standaardwerk over nachtvlinders.

Meer dan 700 afbeeldingen van vlinders en zo'n 100 foto's van rupsen in kleur. Met literatuuropgave, verklarende woordenlijst en registers op Nederlandse en wetenschappelijke namen van waard- en nectarplanten, en van vlinders.

Dit is eigenlijk de enige gids voor macro-nachtvlinders die ik gebruik.

Welke gids is de beste?

Die vraag is zomaar niet te beantwoorden.

Bent u een beginnende vlinderaar, of kijkt u alleen in Zeeland naar vlinders? Dan is de "Dagvlinders in Zeeland" een goede keuze.

Kijkt u in Nederland of de rest van Noordwest-Europa naar vlinders, dan is de "Veldgids dagvlinders" een goede keuze.

Gaat u naar Zuid-Europa, dan kunt u niet zonder "-Dagvlinders. Veldgids voor Europa en Noordwest Afrika".

"Vlinders, rupsen en waardplanten" en de kleinere gidsen geven geen compleet overzicht van alle voorkomende dagvlinders en hebben daardoor als nadeel dat je een gelijkende, verkeerde soort vast kunt stellen. Een voordeel van deze gidsen is, dat er ook rupsen in worden getoond. In deze gidsen wordt ook een overzicht van de meest voorkomende nachtvlinders gegeven.

Bij moeilijke soorten kijk ik meestal in al mijn gidsen, al geeft dat zeker nog geen garantie dat ik er altijd uitkom. Daarnaast is er op Vlindernet, www.vlinderstichting.nl/vlinders, veel te vinden en voor de micro-nachtvlinders kunt u kijken op www.microlepidoptera.nl.

Vervolg van Op de Bres... van pagina 7

mij uitgenodigd om een keer een vergadering van de werkgroep bij te wonen. Tijdens mijn eerste werkgroepvergadering eind 2012 bleek De Zeeuwse Zes al behoorlijk in de steigers te staan en na enig aandringen vanuit de werkgroep (hoewel ik voor velen een nieuw gezicht was) werd ik achtereenvolgens werkgroep lid, projectcoördinator en bestuurslid (dit laatste voor de duur van het project). Ik heb de projecttijd als dynamisch, inspirerend en leerzaam ervaren. Ik wist mij omringd door deskundige soortentrek-ers en mede-bestuursleden, die ook nog eens superactief waren. Bovendien kon het project rekenen op veel enthousiasme, zowel binnen de werkgroep zelf als bij vele personen en organisaties buiten onze werkgroep. Een projectleider kan zich niet beter wensen. Ik wil dan ook een ieder heel hartelijk dank zeggen die op zijn of haar wijze een bijdrage heeft geleverd aan het project. Met jullie steun werd het een fantastisch project. Het project is nu ten einde, maar met de brochure in de hand kunnen we wellicht nog heel lang een bijdrage leveren aan een vlinder-vriendelijke provincie Zeeland.

Sierlijke haarbos, Opletten!

Jan Goedbloed

In oktober 2017 kwam ik een internetartikel tegen op de site van Surfbirds over nachtvlinders die in Engeland in oktober aangetroffen kunnen worden, onder meer op klimopbloemen. Daarin werden bekende vlinders genoemd als Kolibrievlinder, Agaatvlinder, Meidoornuil, Geelbruine herfstuil, Maansikkeluil, Gamma-uil, Wilgengouduil, Hopsnuituil en Papegaai-tje. Spectaculairder soorten waren Windepilstaart en Blauw weeskind.

Eén zin trok mijn aandacht: "An immigration of rare moths from Europe is currently taking place across the UK with the scarce Silver-striped Hawk-moth and Radford's Flame Shoulder all seen in recent days." Nazoeken via Google leverde op dat "Silver-striped Hawk-moth" in het Nederlands Wingerdpilstaart *Hippotion celerio* heet. Deze pilstaart is zeer zeldzaam en Vlindernet zegt hierover: "Een trekvlinder waarvan slechts enkele recente waarnemingen bekend zijn; in 2006 is deze soort gezien op de Waddeneilanden Texel en Terschelling. De meest recente waarnemingen (2009, 2013, 2015) komen uit Zeeland."

De tweede soort "Radford's Flame Shoulder" is nog nooit in Nederland waargenomen (en ook niet in België). Het is de Sierlijke haarbos *Ochropleura leucogaster*. Het blijkt een zuidelijk tweelingbroertje/-zusje van de bekende Haarbos *Ochropleura plecta* te zijn. Er staat wel een afbeelding in de Nachtvlinder-gids, maar geen tekst en dus geen aanwijzingen hoe de twee soorten kunnen worden onderscheiden.

Gelukkig bood ook hier het internet uitkomst. Ik vond een uitgebreide en duidelijke beschrijving op de Duitse site "Bestimmungshilfe des Lepiforums".

Het beste en eenvoudigste verschil is de onderkant: bij de Sierlijke haarbos is de onderkant van het lichaam wit, dat blijkt ook uit de wetenschappelijke naam: "leucogaster" betekent "met witte buik". Het is dan handig als je de vlinder in een potje hebt gedaan. Bovenzijde: De Haarbos is kleiner, met kortere vleugels en daardoor breder, plomper lijkend, de Sierlijke haarbos is iets groter en de vleugels wat smaller, waardoor de vlinder slanker en langer overkomt. Dit verschil is vooral goed te zien als beide soorten direct vergeleken kunnen worden.

Datzelfde geldt voor het kleurverschil: de Sierlijke haarbos is donkerder, meer eenkleurig zwartbruin wat contrasteert met de lichte gele halskraag, de Haarbos is lichter, meer roodbruin wat naar de kop toe donkerder wordt, het geel van de halskraag is minder licht, vaak met wat bruin erin.

Verder zijn de ringvlek en de niervlek bij de Sierlijke haarbos wat kleiner en staan ze verder uit elkaar. De grens tussen de lichte streep en het zwarte veld is bij Sierlijke haarbos recht en scherp, bij de Haarbos daarentegen meestal onregelmatiger. Het zwarte veld loopt bij de Haarbos richting de vleugelachterrand nauwelijks voorbij de niervlek uit, terwijl op deze plek bij de Sierlijke haarbos een duidelijke spitse pijl-

vlek aanwezig is, die bij verse exemplaren nog een geelbruine rand heeft.

Als de Wingerdpilstaart in Zeeland kan worden waargenomen, en dat dan vooral in jaren dat er in de herfst een zuidenwind waait, dan moet dat ook kunnen met de Sierlijke haarbos. Daarom mijn oproep: Let op Haarbossen!

Links Haarbos, rechts Sierlijke haarbos

Wingerdpilstaart

Foto: Kees Los

Activiteitenprogramma

21 maart: Algemene Leden Vergadering. De resultaten van de vijf jaar durende actie : Op de bres voor de Zeeuwse zes" zullen worden besproken. De avond begint om 19:45 uur.

Locatie: Hollandse Hoeve, Mec de Bevelanden, Kattendijksedijk 23, Goes.

27 mei: excursie naar Zuid-Limburg. Start aldaar half 11, bijeenkomst tijd en plaats om te carpoolen wordt nog nader bepaald, evenals de startplaats in Limburg (afhankelijk van weer in de weken ervoor). De excursie wordt geleid door Arjan Ova.

Definitieve data en meer info in de volgende Prikkebeen en via de website en e-mail.

Indien onbestelbaar:

Donkerstraat 42
4463 VW Goes

